

Askerin Sivil Denetiminde İspanya'nın Yolundan Gitmek

Akın Özçer

Emekli Büyükelçi, Yazar

35 yıl önce (23 Şubat 1981) başarısız bir darbe girişimi yaşayan İspanya, özellikle ilk demokratik hükümetin kurulmasından (30 Kasım 1982) sonra asker-sivil ilişkilerinde eşsiz bir reform sürecine girmişti. Dönemin Savunma Bakanı Narcis Serra'nın imzasını taşıyan ve 1989 yılında tamamlanabilen bu süreç ayrılıkçı Bask terör örgütü ETA'nın eylemlerini tırmandırdığı, karşı terör örgütlenmesi GAL'in cinayetler işlediği son derece sorunlu bir siyasi ortamda gerçekleştirilmişti.

Bu süreci Türkçeye “Demokratikleşme sürecinde ordu”¹ başlığıyla çevrilen kitabında anlatan Serra'ya göre, askerin sivil denetimi için öncelikle demokratik bir anayasa yapılması ve askerin yanlış eğitiminin kaynaklanan “özerk ordu” saplantısının yok edilmesi gerekiyor. Bunun için de İspanya'nın 1989'da çıkardığı yeni Askeri Personel Yasası ile yaptığı gibi askerî okullarda müfredatın sivillerce belirlenmesi dâhil askerin kariyere giriş, terfi ve tayinler üzerindeki ideolojik kontrolünü kırmak şart.

İspanya, üç yıllık iç savaşın ardından iktidarı ele geçiren General Francisco Franco'nun nasyonal-Katolik diktatörlük rejimini 40 yıla yakın bir süre (1939-75) yaşamış bir ülke. Ölümünden sonra yerine geçen Kral Juan Carlos'un Frankist ama açılımcı seçkinler arasından **Adolfo Suárez**'i Başbakan atamasıyla başlayan ve ana muhalefet lideri **Felipe González**'in de katkısıyla demokratik bir anayasayla taçlanan eşsiz bir demokratikleşme süreci yaşadı. “**Demokrasiye geçiş**” (transición democrática) olarak bilinen ve

1 Narcis Serra, Demokratikleşme Sürecinde Ordu: Silahlı Kuvvetlerin Demokratik Reformu Üzerine Düşünceler, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

1982 genel seçimleriyle sona eren bu süreçte Kral'ın demokratik duruşuyla başarısız kalan bir darbe girişimiyle karşılaştı. 23 Şubatta (1981) Temsilciler Meclisi'nin işgali ile başlatılan ve kısaca "23 F" olarak anılan bu darbe girişimi ve darbecilerin komediye dönen yargılanma süreci, askerinin sivil denetimi konusunu siyasî gündemin ilk sırasına taşıdı.

İspanyol Silahlı Kuvvetleri (İSK) aslında demokratikleşme sürecine hep kuşkuyla bakmış, özerklik sistemine dayalı 78 Anayasası'ndan ülkenin bölünmesine yol açacağı gerekçesiyle rahatsızlık duymuştu. Bu nedenle askeri tatmin etmek amacıyla Anayasa'ya İSK'nin görevini açıkça yazan bir madde (8. madde) eklenmişti. Darbeye bahane oluşturabileceği gerekçesiyle Temsilciler Meclisi komisyonları ve Genel Kurulu'nda çok eleştirilmiş olan bu madde, İSK'ye ülkenin egemenlik, bağımsızlık, toprak bütünlüğünün yanı sıra "**anayasal düzenini**" de koruma görevi veriyor.

Darbe girişimi ve askerinin özerkliği

İSK'ye mensup bir grubun kalkışma girişimini tetikleyen Anayasa'nın 8. maddesi değil, özerklik sisteminin belkemiğini oluşturan 2. madde oldu. Hedef anayasal düzeni korumak değil yıkmaktı. Ayrılıkçı Bask terör örgütü ETA, özerklik sistemiyle bağımsızlık emellerinin suya düştüğünü anlayınca, yüksek rütbeli subayları hedef alan eylemleriyle askeri adeta darbeye kışkırtıyordu. Çünkü ETA'ya göre, Bask Ülkesi'nin bağımsızlığı İspanya'nın, Franco döneminde olduğu gibi, anti-demokratik bir ülke olmasından geçiyordu.

23 F kalkışması küçük bir grup tarafından gerçekleştirilmek istenmişti ama ETA'nın terör eylemlerinden rahatsızlık duyan tüm ordunun moral desteğine sahipti. Bu nedenle dönemin hükümeti sadece küçük bir darbeci grubun (darbeyi yöneten üç General dâhil 23'ü üst rütbeli subay olmak üzere toplam 29 asker ve bir sivil) Franco döneminden kalma 1945 tarihli Askerî Ceza Kanunu hükümlerine göre yargılanmasına göz yummak zorunda kaldı. Süreç de bu nedenle tam bir komediye dönüştü. Darbeyi planlayan General **Milans del Bosch** sadece 30, Meclis'i basarak uygulayan Yarbay **Antonio Tejero Molina** 26 yıl hapis cezasına mahkûm edildi. Bu cezaları da sonuna kadar çekmediler. Milans del Bosch 75 yaşını doldurduğunda (1991), Yarbay Tejero da, 15 yıllık hapis cezasını tamamlayınca (1996) tahliye edildi.

23 F başarısız darbe girişiminden sonra buzdağının sadece görünür kısmındakilerin eski Askerî Ceza Kanuna göre yargılanması, toplumda ordu mensuplarının kolayca cezalandırılmayacak kadar güçlü olduğu kanaatini pekiştirdi. Ayrıca Frankist subayları darbe yapma konusunda da

cesaretlendirdi. Nitekim İspanya'da biri ilk demokratik seçimlerden bir gün önce **27 Ekim 1982'de** (27-O), diğeri 2 Haziran 1985'te (2-J) olmak üzere iki darbe girişimi daha yaşandı. Bunlardan ilkinde karışan darbeciler de yine hafif sayılacak (12'şer yıl hapis) hapis cezalarına mahkûm oldu.

Görüldüğü gibi, darbecilerin yargılanmasını da kapsayacak kadar geniş yetkilere sahip olan askerî yargı, ayakları üzerinde durmaya çalışan genç İspanyol demokrasisi için, AB'ye üye olmasının arifesine kadar büyük bir sorun oluşturuyordu. Askerin özerkliği yaklaşımının doğal sonucu olan bu sorun, darbeciliği özendiren faktörlerin de başında geliyordu elbette.

Askerin sivil denetim altına alınması

Demokrasi dönemini başlatan 28 Ekim 1982 seçimlerinden çıkan González hükümetinin Savunma Bakanı Narcis Serra'ya göre, askerinin sivil denetimi süreci İspanya'da 7 aşamadan geçti. Bu sürecin ilk aşamalarını Savunma Bakanlığı'nın yeniden yapılandırılması oluşturdu. Hedef silahlı kuvvetlerin sivil iktidara sözde değil özde bağlanmasıydı. Bu bağlamda ilk olarak 1980 tarihli Savunma Yasası güncelleştirildi; **savunma politikasını yürütme, askeri yönetme ve savunma planlarını onaylama görevleri sivil otoriteye (Başbakan ve onu temsilen Savunma Bakanı) bırakıldı.**

Atılan bu adımların yanı sıra, profesyonel askerlik düşüncesinin benimsenmesine ve silahlı kuvvetlerin operasyon yeteneği ve kapasitesinin geliştirilmesine ağırlık verildi. **Ayrıca iç güvenlik alanında mevcut tüm görevler polis ve jandarmaya devredilerek askerinin aslî görevi olan ülke güvenliğine odaklanması sağlandı.**

Süreçte bir sonraki adımı, Savunma Bakanlığı'nın idarî yapısının sivillerin kontrolünü sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesi oluşturdu. Bu bağlamda Bakanlık üç ana blokta yeniden örgütlendi. Tümüyle askerî nitelikli birinci bloğun başında kara, deniz ve hava kuvvetlerinin eşgüdümünü sağlayan Genelkurmay Başkanı yer alıyor. **Alt yapı ve silahlanma politikası** ile ekonomik kaynakların yürütülmesi ve kontrolünden sorumlu olan **ikinci blok, doğrudan siyasi nitelikli bir Devlet Sekreteri'ne (Bakan Yardımcısı) bağlı. Personel ve özlük işlerinden sorumlu üçüncü blok da, sivil bir Müsteşarın yönetimine bırakılıyor.**

Narcis Serra, silahlı kuvvetlerin modernleştirilmesinin esas itibarıyla savunma harcamalarının etkinleştirilmesinden geçtiğinin altını çiziyor. **Yatırım harcamaları ile personel harcamaları arasındaki ideal orantının 60-40 olması gerektiğini belirtiyor.** Bakan olduğunda bu orantının 48-52 ol-

duğuna dikkat çeken Serra, altı yıllık bir süre içinde kara kuvvetlerinde yüzde 16, deniz ve hava kuvvetlerinde ise yüzde 8 oranında personel kısıtlamasına gittiklerini ve silahlı kuvvetlerin toplam mevcudunu 300 binle sınırladıklarını belirtiyor. Serra'ya göre, **personeli şişkin olmayan, kaynakları demokratik denetim mekanizmasına tâbi, profesyonel bir ordu oluşturulması, askerin sivil iktidara bağlı modern bir güç olmasının önemli koşullarından birini oluşturuyor.**

İspanya'da bu yönde atılan bir sonraki adım, askerî yargı reformu oluyor. 1945 tarihli yasanın yerine **askerî yargının yetki alanını meslekî hususlarla sınırlandıran yeni bir Askerî Ceza Yasası çıkarılıyor.**

Narcis Serra'nın altını çizdiği gibi, **askerin sivil denetimi açısından öncelikli olan, eğitim alanındaki ideolojik kontrolünün kırılmasıdır.** Ordu'nun özerkliği düşüncesinin doğal bir sonucu olan askerî ideolojik doktrinin darbeleri de tetiklediğini, bunu aşmanın tek yolunun askerî okullardaki müfredatın siviller tarafından belirlenmesi olduğunu kabul etmek gerekir. Nitekim İSK'nin de, eğitim, askerî kariyere giriş ve terfi ve tayinler üzerindeki ideolojik kontrolü yitirmemek için çok direndiğini ve bu aşamanın İspanya'da ancak AB üyeliğinden sonra 1989'da çıkarılabilen **Askerî Personel Yasası** ile gerçekleştirilebildiğini belirtmekte yarar var.

İspanya'nın profesyonel orduya geçişini ve ardından zorunlu askerliği kaldırmasını sağlayan yaklaşık 7 yıllık bu sürecin, 15 Temmuzdan sonra bu adımları ivedilikle atmak durumunda olan Türkiye için eşsiz bir örnek oluşturduğuna kuşku yok.